

SCENARIUSZ 3.2

Tytuł spotkania: **Bańka Filtrująca** – Jak algorytmy nami rządzą?

Pomysł i opracowanie:
dr Julian Czurko

szkoły
ponadpodstawowe

3 × 45 minut

OPIS I CELE

Podczas warsztatu młodzież poznaje zagadnienie **funkcjonowania baniek filtrujących** oraz ich wpływu na życie: tego bliskiego, w wymiarze doświadczenia korzystania z social mediów, jak i szerszego, w kontekście tworzenia przekonań o świecie i dokonywania wyborów. Warsztat ma być też inspiracją, do zwiększenia świadomego wpływu na kształtowanie algorytmów

Niniejszy scenariusz może być realizowany na lekcjach Wiedzy o Społeczeństwie, Historii, Edukacji Dla Bezpieczeństwa lub na godzinie wychowawczej, a także w formie warsztatów w ramach edukacji pozaformalnej.

Adresaci lekcji

- Młodzież szkół ponadpodstawowych wszystkich klas (wiek: 15-19 lat)

Cel ogólny

- Wzrost kompetencji w zakresie zarządzania swoją bańką filtrującą.
- Zwiększenie wrażliwości na efekt confirmation bias.

Cele szczegółowe

- Zrozumienie, w jaki sposób aplikacje zbierają o użytkownikach i na jakich podstawach budują nasz cyfrowe profile.
- Odkrycie mechanizmu powstawania bańki filtrującej oraz jej psychologicznych i społecznych konsekwencji.
- Wyposażenie uczestników w praktyczne narzędzia i nawyki pozwalające na świadome korzystanie z mediów społecznościowych.

Metody pracy

- Dyskusja z grupą
- Praca w małych zespołach oparta na rozmowie i wspólnej odpowiedzi na pytania

MATERIAŁY I POMOCE DYDAKTYCZNE

- Urządzenia mobilne z połączeniem do Internetu (jeżeli w grupie panuje zasada nieużywania telefonów, może być potrzebne zapowiedzenie, żeby podczas warsztatów się pojawiły w drodze wyjątku).
- Kartki A3 lub flipchartowe.

SZCZEGÓŁOWY OPIS PRZEBIEGU

1 Przywitanie i zagajenie

Czas: 10 minut

Skrót: przywitaj się, poznaj grupę, wprowadź temat.

Jeżeli pracujesz z grupą, którą znasz: dostosuj tę część, aby była adekwatna, np. na przypomnienie imion, na energizera, czy powiązanie tego tematu z Waszą poprzednią pracą.

1. Przedstaw się grupie: organizacja, projekt, tło zawodowe.
2. Zaproponuj rundę przedstawiania się. Przy dużej grupie: samo imię. Przy małej grupie: imię oraz „Z jaką energią zaczynasz?”
3. Zapytaj, co grupa wie o warsztacie, na który przyszła: jaki jest temat, od kogo się dowiedzieli. Wychwyć i ponazywaj różne drogi dystrybucji informacji. Podkreśl wszystkie niejasności, jakie się pojawiły i z czego mogły wynikać. Zapytaj, jakie mogły być konsekwencje braku spójności informacji (jeśli taka była lub gdyby taka była), np. pomyłone godziny, zwolnienie z lekcji, mniejsze zaangażowanie.
4. Doprecyzuj temat i cel warsztatu odnosząc się do tego, co o spotkaniu wie grupa

2 Ślad cyfrowy i profilowanie, czyli jak algorytmy czytają nam w myślach?

Czas: 20 minut pracy
+ 15 minut podsumowania

Skrót: Zrozumienie, w jaki sposób aplikacje zbierają o nas dane i jak na tej podstawie budują nasz cyfrowy profil.

1. Na tablicy zapisz kategorie materiałów: **rozrywka/memy, hobby, gry, moda/beauty, zdrowie, treść sponsorska/reklama, kontrowersje/relacje, edukacja.**
2. Poproś, aby każda osoba skorzystała ze smartfona (w przypadku, gdy nie wszyscy mają do nich dostęp, można pracować nie indywidualnie, a grupowo), włączyła najpopularniejszą w klasie aplikację społecznościową (tak, żeby można było wiarygodnie porównać treści z różnych kont), a następnie przewinęła pierwszych pierwszych 10 treści. Poproś o zapisanie ich na kartce i przyporządkowanie im kategorii.
3. Połącz osoby uczestniczące w pary i poproś, żeby porównały swoje wyniki.
4. Omów doświadczenie na forum, zadając grupom pytania:
 - a. Dlaczego Wasze karty pracy różnią się od siebie, skoro korzystacie z tej samej aplikacji?
 - b. Jakie Wasze wcześniejsze zachowania w sieci mogły sprawić, że widzieliście właśnie takie treści?
5. W podsumowaniu zwróć uwagę na zachowania profilujące: (polubienia, wyszukiwania, czas zatrzymania wzroku na filmie)

3 Bańka filtrująca i komora echa

Czas: 25 minut pracy
+ 20 minut podsumowania

Skrót: Zrozumienie, w jaki sposób aplikacje zbierają o nas dane i jak na tej podstawie budują nasz cyfrowy profil.

1. Pogrupuj osoby uczestniczące o dobranie się w trójki. Poproś, żeby zespoły były tworzone przez osoby o jak najbardziej odmiennych zainteresowaniach.

2. Zadaniem będzie sprawdzenie, w jakich bańkach osoby funkcjonują. W pierwszym kroku ich zadaniem będzie otwarcie wybranej (tej samej) aplikacji i wpisywanie takich samych początkowych fraz, np. **“czy młodzież powinna...” albo “dlaczego ludzie...” bez klikania “szukaj”**. Poproś o porównanie tego, jak wyszukiwarki automatycznie kończą te zdania.
3. Zadanie drugie: poproś zespoły, żeby każda z osób wpisała w wyszukiwarkę to samo hasło dotyczące tematu wzbudzającego emocje lub dyskusję (np. „dieta roślinna”, „szkoła w Polsce”, „sztuczna inteligencja zagrożenia”).
4. Podsumuj tę część na forum:
 - a. Jakie podpowiedzi (autocomplete) zaproponowała aplikacja każdej z nich?
 - b. Jakie pierwsze 3 wyniki/filmy wyświetliły się na samej górze list rekomendacji?
 - c. Jaki jest ton emocjonalny tych wyników (pozytywny, negatywny, ostrzegawczy)?
5. Podkreślając podobieństwa i różnice poprowadź grupę do rozważania:
 - a. Dlaczego wyszukiwarka podsunęła osobie A inne dokończenie zdania niż osobie B?
 - b. Na ile wyszukiwarka podała obiektywną prawdę?
 - c. Do czego dostosowała odpowiedzi?
6. Co by się stało, gdybyście na podstawie tych pierwszych wyników mieli napisać referat na lekcję? Jak różniłyby się Wasze prace?
7. Podsumuj wnioski wprowadzając i definiując kluczowe pojęcia:
 - a. **Bańka filtrująca w wyszukiwaniu (Personalized Search):** wyszukiwarki nie są neutralnymi słownikami. Algorytm bierze pod uwagę historię wyszukiwań, lokalizację, typ urządzenia i wcześniejsze kliknięcia, aby podsunąć wynik najbardziej prawdopodobny dla danej osoby.
 - b. **Komora echa (Echo Chamber): Zjawisko**, w którym algorytm podsuwa nam informacje wyłącznie utwierdzające nas w naszych dotychczasowych przekonaniach, tworząc złudzenie, że „wszyscy wokół myślą tak samo”.
 - c. **Efekt potwierdzenia (Confirmation Bias):** naturalna psychologiczna tendencja do szukania tylko takich faktów, które pasują do przyjętej już tezy danej osoby.
8. **Na koniec zrób krótki test:** poproś o otwarcie karty przeglądarki w trybie prywatnym/incognito lub w wyszukiwarce nieśledzącej (np. DuckDuckGo) i o wpisanie tych samych fraz, co na początku. Zachęć do porównania wyniku z trybu incognito ze swoimi wcześniejszymi wynikami spersonalizowanym.

4

Higiena cyfrowa, czyli jak myśleć krytycznie i odzyskać kontrolę?

Czas: 35 minut

Skrót: Wyposażenie uczestników w praktyczne narzędzia i nawyki pozwalające na świadome korzystanie z mediów społecznościowych.

1. Zaprezentuj na tablicy/ekranie metodę SIFT (stworzona przez Mike’a Caulfielda z Washington State University jako zbiór dobrych praktyk w walce z dezinformacją):
 - a. **S (Stop)** – Zanim podasz dalej, skomentujesz lub uwierzysz – zatrzymaj reakcję emocjonalną.
 - b. **I (Investigate the source)** – Sprawdź źródło (kto to opublikował, jakie ma kompetencje, jaki ma interes).
 - c. **F (Find better coverage)** – Szukaj lepszego/innego omówienia (czy szanowane, niezależne media o tym piszą?).
 - d. **T (Trace claims back)** – Dotrzyj do pierwotnego kontekstu (skąd pochodzi cytaty, zdjęcie, wykres lub nagranie audio/wideo).
2. Połącz osoby uczestniczące w ok. 4 podgrupy.
Każda z nich wciela się w rolę Zespołu Analizy Cyfrowej i otrzymuje jedno zróżnicowane studium przypadku (**Case Study**) oparte na realnych wyzwaniach sieciowych (wybierz

historię w oparciu o bieżące doniesienia – w przykładach są omówione już materiały, należy przekazać młodzieży źródłowe nagranie/tekst):

a. Case 1 (deepfake & manipulacja polityczna): Viralowe wideo z rzekomą wypowiedzią znanego polityka na TikToku tuż przed wyborami, wywołujące skrajne emocje i falę hejtu w komentarzach.

PRZYKŁAD: https://youtu.be/_krcOMRDjcw?si=-LCM5VzRefeOIT1m

b. Case 2 (afery zdrowotna): Wirusowy post na Instagramie promujący “niebezpieczeństwo powszechnego leku” i oferujący alternatywny, drogi suplement od influencera.

PRZYKŁAD: <https://www.facebook.com/nytimes/videos/the-fake-influencers-selling-wellness-on-your-feed/956555647401430/> lub https://demagog.org.pl/fake_news/lex-szarlatan-a-zielarstwo-nadal-mozna-mowic-ze-melisa-uspokaja/

c. Case 3 (ragebait): Wycięty z kontekstu 5-sekundowy fragment wypowiedzi nauczyciela/twórcy, który wywołał ogólnopolską nagonkę i polaryzację.

PRZYKŁAD: <https://www.facebook.com/News8/videos/police-and-school-officials-in-carlsbad-are-investigating-a-disturbing-incident-/1880630972583166/>

d. Case 4 (szokujące doniesienia z zagranicy): W innym kraju Zachodniej Europy rząd wprowadził szokujący dla Polaków przepis. Wygląda to na wpływ jakiejś mniejszości na politykę państwa lub przykład totalnego zagubienia zachodnich elit politycznych.

PRZYKŁAD: https://demagog.org.pl/fake_news/25-tys-funtow-kary-za-wywieszenie-flagi-panstwowej-w-anglii-nie-we-wszystkich-przypadkach/

3. Przekaż zespołom zadanie: przeanalizowanie przypadku z wykorzystaniem metody

SIFT (jak wykryć fałsz/manipulację w tym konkretnym scenariuszu).

4. W kolejnym kroku zadaniem zespołów jest zaprojektowanie w oparciu o swój case 3 kroków do tego, by wypracować sobie nawyk przebijania bańki informacyjnej
5. Poproś by osoby reprezentujące swój zespół przedstawiły swoje rozwiązania na forum (po 2 minuty na grupę).
6. Moderuj dyskusję o propozycjach, możesz skorzystać z pytań:
 - a. Co w tym scenariuszu było najtrudniejsze do wykrycia?
 - b. Czy działania techniczne (np. reset identyfikatora reklamowego, blokowanie tagów) wystarczą, jeśli nie zmienimy swoich nawyków emocjonalnych?
7. Poproś, aby każda osoba uczestnicząca wyciągnęła swój telefon lub kartkę i stworzyła swój własny plan na najbliższe 24 godziny. Mają w nim zapisać odpowiedzi na 3 pytania:
 - a. Po co najczęściej odblokowuję telefon w ciągu dnia? (Z nudów? Z lęku przed przegapieniem czegoś/FOMO? Z potrzeby emocji?)
 - b. Jaka jest jedna aplikacja, która najczęściej serwuje mi ragebait lub bezwartościowy content?
 - c. Jaki konkretny krok techniczny zrobię dzisiaj po wyjściu ze szkoły? (np. wyłączenie powiadomień push, zmiana preferencji reklamowych w ustawieniach konta Google/Meta, zaobserwowanie 2 kont o całkowicie odmiennych poglądach).

5

Zakończenie, czyli podsumowanie i pożegnanie

Czas: 10 minut

Skrót: zbierz kluczowe wglądy i wnioski ze szkolenia.

Na zakończenie pracy zaproponuj rundę, podczas której każda z osób dzieli się tym, z czym kończy warsztat:

- przy małej grupie poproś o kilka zdań refleksji,
- przy dużej grupie poproś o podsumowanie jednym wyrażeniem lub jednym słowem.

ŹRÓDŁA

Słowniczek

bańka filtrująca – Bańka filtrująca to mechanizm algorytmiczny, który w sposób automatyczny i często niezauważalny dla użytkownika selekcjonuje docierające do niego informacje. Aplikacje oraz wyszukiwarki analizują nasze wcześniejsze kliknięcia, polubienia i czas spędzony na konkretnych treściach, a następnie serwują nam wyłącznie to, co wpisuje się w nasze dotychczasowe preferencje. W efekcie zostajemy odcięci od odmiennych perspektyw i odmiennego punktu widzenia.

komora echa – Komora echa to środowisko informacyjne, w którym określone poglądy, przekonania i idee są nieustannie powtarzane, wzmacniane i odbijane niczym echo w zamkniętej przestrzeni. Powstaje na skutek naszych własnych decyzji – dobierania znajomych o podobnych poglądach czy dołączania do zamkniętych grup – i jest dodatkowo potęgowana przez algorytmy. W komorze echa alternatywne opinie są ignorowane, wyśmiewane lub celowo wyciszane przez społeczność.

efekt potwierdzenia (confirmation bias) – to błąd poznawczy polegający na podświadomym poszukiwaniu, zapamiętywaniu i faworyzowaniu tylko takich informacji, które zgadzają się z naszymi wcześniejszymi przekonaniami. Jednocześnie nasz mózg ma tendencję do ignorowania lub podważania faktów, które sprzeciwiają się naszym tezom. To naturalny mechanizm psychologiczny, który sprawia, że bezkrytycznie wierzymy w wiadomości idealnie pasujące do naszego światopoglądu.

ślad cyfrowy – to unikalny ciąg danych i informacji, które pozostawiamy po sobie podczas jakiegokolwiek aktywności w internecie. Dzieli się na ślad aktywny – to, co celowo publikujemy, piszemy i udostępniamy – oraz ślad bierny, zbierany automatycznie przez systemy bez naszej bezpośredniej wiedzy (np. historia przeglądania, lokalizacja, typ urządzenia czy czas reakcji). Dane te służą platformom do budowania naszego profilu behawioralnego i targetowania treści.

Metoda SIFT – Jest to naukowo zweryfikowana metoda opracowana przez Mike’a Caulfielda (obecnie stosowana m.in. przez Stanford History Education Group). W przeciwieństwie do tradycyjnego, powolnego fact-checkingu (tzw. czytania pionowego), SIFT uczy czytania bocznego (lateral reading): szybkiego otwierania nowych kart i sprawdzania, co o danym źródle mówią inni. To idealna metoda dla dynamicznie konsumujących treści licealistów.

Scenariusz opracowany w ramach projektu “Young Democracy - Obywatel i Media”
realizowanego przez EduKABE Fundację Kreatywnych Rozwiązań.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa,
przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu
“Kompas Młodego Obywatela”.

Minister
Edukacji